

הרב שי סימינובסקי

דין 'שעון חכם' בשבת

הקדמה

'שעון חכם' הוא מכשיר אלקטרוני בעל מספר שימושים נוספים מלבד השימוש הבסיסי של הצגת השעה. השימושים הנפוצים במכשירים אלו כוללים:

(א) קבלה והוצאה של שיחות טלפון.

(ב) קבלת מיילים.

(ג) איסוף נתונים על פעילות גופניות שונות (שינה הליכה, דופק לחץ דם וכו'), באמצעות חיישנים המפענחים את התגובות הפיזיקליות של גוף האדם, והופכים אותם לאותות חשמליים הנאגרים בזיכרון המכשיר וניתן להפיק מהם מידע חיוני לצורכי המשתמש (בד"כ לצרכי בריאות ספורט וניטור מדדים רפואיים).

השימוש בשעון כזה בשבת מעלה מספר שאלות שעיקרן נוגע לפעולת איסוף המדדים שכן פעולת הטלפון אסורה מצד עצמה בשבת, ובדרך כלל גם ניתן להשביתה. לעומת זאת, את פעילות החיישנים לא תמיד ניתן להשבית, ופעמים שהמשתמש אף מעוניין בהמשך פעולתם הרציפה. השאלות המרכזיות הן:

(א) האם הפעילות החשמלית הנעשית תוך כדי איסוף המדדים אסורה בשבת?

(ב) האם הפעילות הזו, אשר נעשית באופן פסיבי, נחשבת מעשה האדם, ומשום כך יש לאסור ענידת השעון בשבת.

(ג) גם אם אין בדבר איסור מובהק - האם בעצם ענידת שעון אשר מפעיל מערכות חשמליות (ובפרט אם הן ניכרות באמצעות צלילים או אורות) ישנה פגיעה בצביון השבת (זילותא דשבת/עובדין דחול).

(ד) מה הדין כאשר ישנו צורך מבצעי/ביטחוני לענידת שעון בשבת (כחלופה לטלפון או צורך עצמי)?

כהקדמה לעיקר הבירור נדגיש את המובן מאליו - הדיון מתחיל רק כאשר ישנה אפשרות להשבית בפעולת השעון את כל הפעולות החשמליות ה'מובהקות', כגון הדלקת תאורת המסך בזמן תנועת היד לכיוון הפנים, וכן השבתת צלילי הטלפון וכניסת שיחות.

א. רישום דיגיטלי

ראשית יש לדון האם עצם פעולת השעון חכם באיסוף נתוני הפעילות הגופנית - אסורה בשבת מצד התוצאה המתקבלת וחשיבותה. נראה כי איסוף נתונים של מדדים פיזיולוגיים ושמירתם בזיכרון - אינו בכלל פעילות חשמלית שנאסרה בשבת (כך לדעת פוסקים רבים) וזאת מכמה טעמים:

(א) קליטת הנתונים בזיכרון נעשית באמצעות שינויי זרם ומתח בלבד ואין בה בפשטות סגירת מעגל חשמלי חדש.¹

(ב) קליטת הנתונים בזיכרון אינה ניכרת וממילא אין בתוצאה זו כשלעצמה משמעות של מלאכה מדאורייתא (משום בונה) או מדרבנן (כעין נולד) כיון שביחס למשתמש לא קרה ולא התחדש דבר.²

(ג) שינויי המתח בתאי הזיכרון משתנים במהירות עצומה ואין כל קיום לשינויים החשמליים כשלעצמם, וממילא אין לייחס להם חשיבות מלאכה.

חשוב להדגיש ולסייג, נימוקים אלו מתייחסים רק למקרה שבו פעולת האדם גורמת לרישום דיגיטלי בלבד, דהיינו אחסון מידע בזיכרון המערכת ללא הפעלת מכשיר או שינוי תצוגה הניכרת למשתמש (מצבים אלו מחייבים דיון אחר, ובהם יש צדדי איסור שלא קיימים בנ"ד). איסוף הנתונים בשעון חכם כאשר הם אינם מופיעים בזמן אמת על צג כלשהו, נחשב לרישום דיגיטלי, ללא הפעלה חשמלית נוספת. האפשרות לשליפת הנתונים והצגתם בשלב מאוחר יותר - בפני עצמם, או כחלק מאוסף נתונים רחב יותר - נחשבת כפעולה בפני עצמה ולא כחלק מפעולת קליטת הנתונים הנעשית בשבת. אמנם, יש שחלקו וראו בעצם השינוי החשמלי פעולה האסורה בשבת, גם כאשר אין לה כל תוצאה ניכרת.³ ומכל מקום נראה שהתקבלה דעת המתירים כפי שהתירו שימוש במצלמות אבטחה, מוני מים דיגיטליים מקררים ומכשירים נוספים.

ב. פעולה פסיבית

גם לדעת הסוברים שיש ברישום דיגיטלי מעין מלאכה האסורה בשבת יש לדון האם מלאכה שנעשית מאליה כשנושא האדם את השעון על גופו - אכן אסורה בשבת. כתב ה'שלחן ערוך' (או"ח סי' שח סעי' מו): 'אסור לשאת תחת אציליו זרע התולעים שעושין המשי, מפני שאסור בטלטול ועוד שהוא מוליד בחומו'. ה'שלחן ערוך' מדבר על אדם שנושא מתחת לזרועותיו ביצי תולעי משי ובאמצעות חום הגוף ימהרו הזחלים לבקוע מהביצים - פעולה זו אסורה בשבת הן מכיוון שאותן ביצים נחשבות מוקצה והן משום שיש בכך מלאכה. מקור הדברים בתשובת הרשב"א וטעמו כיוון שיש בכך מלאכת מחשבת - דהיינו האדם נושא את הזרעים על גופו על מנת שיושפעו מחום גופו ויבקעו. לכן, אף על פי שבשבת עצמה אינו עושה כל מלאכה מיוחדת לצורך הביצים מכיוון שלשם כך נשא אותן והוא גם מעוניין בבקיעתן, שהרי לשם כך נושא אותן, אסור לעשות

1. על פי מאמרו של הרב שמחה בונים לייזרזון (מתלמידי הגרש"ז אויערבך) 'שינוי זרם חשמלי ומד-מים דיגיטלי בשבת', תחומין לו, עמ' 162, וראה שם מדוע אין חשש בונה בעצם הכנסת הנתונים לשמירה בזיכרון כפי שכתב הגרש"ז לגבי שמירת נתונים ע"ג דיסקט חשמלי (שש"כ, ח"ב פס"ו הערה ריא) שכן דבריו שם נאמרו לגבי דיסקט ריק ללא נתונים כלל, משא"כ בנ"ד שישנם נתונים רבים על גבי שבב הזיכרון בכל רגע נתון.

2. שו"ת מנחת אשר, ח"א סי' לג ב. בדבריו הוא תולה את ההיתר גם בכך שהאדם אינו מתכוון לפעולה זו ואינו מודע לה. וראה בהרחבה להלן בדיון על פעולה פסיבית; הרב ישראל רוזן, 'חיישנים אלקטרוניים בשבת', תחומין לו, עמ' 153.

3. הרי"ש אלישיב - הובא בשמו בספר קדושת השבת, לרב משה הררי, ח"ב, עמ' 350-351.

כן בשבת.⁴ ואולם אם לאדם אין כל צורך ותועלת בשבת בפעולה הנעשית באופן פסיבי על ידו, והוא כשלעצמו אינו עושה כל פעולה ייחודית לצורך אותה תוצאה אלא היא מתרחשת ממילא - הרי שגם אם התוצאה עצמה היא מעין דבר האסור בשבת, סוף סוף דבר זה הינו בגדר תוצאה בלא מעשה ואין בכך איסור שבת כך כתב הרב ואזנר⁵ ביחס לשעון יד המופעל באמצעות קפיצים והוא נדרך כתוצאה מתנועות היד והגוף, ונוטה להתיר את הדבר כאשר אין לו צורך במילוי השעון בשבת עצמה. ביחס לאיסוף מדדים ע"י שעון חכם, אפשר שהדבר תלוי במשתמשים - אם עונדים את השעון על מנת לדעת את מספר הצעדים, הדופק ושאר מדדים (ואפילו רק חלקם) הרי שיש מקום לדמות זאת לאיסור נשיאת זרעי תולעי משי, לעומת זאת אם לאדם אין כל צורך במדדים הנאספים בשבת וענידת השעון היא רק לצורך ידיעת השעה יש מקום לדמותו לדורך שעון יד ע"י תנועת גופו ולהתיר את הדבר מעיקר הדין.

ג. היכר וצביון השבת

ככל שהשעון החכם מעיד על 'חכמתו' בשינויי צבעים וקולות וכיוצ"ב נכון שלא להשתמש בו בשבת, מכיוון שיש בכך מעין זילותא דשבת, בעצם השימוש במכשירים בעלי פעילות חשמלית-אלקטרונית ניכרת. ומאידך ככל שע"י שינוי ההגדרות השעון פועל ככל שעון רגיל עם ספרות דיגיטליות - הרי שאין בזה פגיעה חריגה בצביון השבת. ויש לדון בכך בכל דגם לגופו. נציין שלפני מספר שנים ערכנו משאל פתוח בנושא הרגלי השימוש בשעון חכם בשבת, ורוב גדול של המשיבים כתבו (מתוך 250 משתתפים) שהם נמנעים מלהשתמש בשעון חכם בשבת כיון שאופי השימוש בו הוא כשל יום חול.

סיכום

העולה מכל הנ"ל הוא שיש צורך בבחינה פרטנית של תפקודי השעון לעומת צורכי השימוש בו: (א) אם השימוש בשעון גם בצורה פסיבית מביא לידי הדלקה וכיבוי של נורות או צלילים שונים אין לעונדו בשבת - משום פסיק רישיה דלא נחא ליה באיסור דרבנן שלכתחילה מחמירים בו, וכן משום ההקפדה על צביון השבת. (ב) אם השימוש כולל רק רישום דיגיטלי ללא פעילות חשמלית ניכרת - לכתחילה גם כן ראוי לא לעונדו מפאת השמירה על צביון השבת וראה להלן. (ג) אם ישנו צורך בריאותי/ביטחוני/אחר בענידת השעון בשבת, והפעולות המתבצעות הינן רק בגדר רישום דיגיטלי של איסוף נתונים - אפשר להקל בענידתו בשבת ובלבד שברור שאינו מדליק אורות, צלילים וכדו'. וזאת בתנאי שאינו מעוניין בנתונים שנאספו בשבת באופן ספציפי.⁶

4. על פי משנ"ב סי' שח ס"ק קנט ותשובת שבט הלוי, ח"ג סי' צז.

5. שו"ת שבט הלוי, שם; ח"ט סי' סט.

6. בתאריך ח' כסלו נפגשו צוות המכון עם הרב יעקב אריאל והצגנו לו את המאמר הנ"ל - הרב ביקש לחדד את הנאמר בסעיף ב לעיל, וכן ציין שיש להתייחס לחיווי טמפרטורה (מזג אוויר) כנתון שאדם

ד) נראה שאם ניתן יהיה להוסיף לשעונים מסוג זה 'מצב שבת' הכולל היכר בחיווי על המסך, ובמצב זה יושבתו כל הפעולות שאינן חיוניות לשבת (מענה טלפוני, אורות, צלילים וכו') ניתן יהיה להחשיבו כשעון יד רגיל ולהשתמש בו, אף בשבת.

מעוניין בו. ולכן אין להשתמש בשעון עם חיווי טמפרטורה פעיל אלא אם כן מדובר בצורך גמור שניתן להתיר בעבורו איסורי דרבנן.